

การจัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือการมองอนาคต
(FORESIGHT TOOLS) กรณีศึกษาตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

Area-Based and Community Development Planning

By Using FORESIGHT TOOLS

A case study of Ban Ngio Sub-district, Sam Khok District,
Pathum Thani Province

Received: 6/10/2022

Revised: 8/11/2022

Accepted: 20/12/2022

ศิริขวัญ บุญธรรม^{1*} อัญชัย ยุติธรรม² กานต์มณี ไวยครุฑ³ นัฏภรณ์ พูลภักดี⁴

Sirikhwan Buntham, Anchan Yuttitham,

Kanmanee Waiyakud, Nattaporn Poonpakdee

บทคัดย่อ

การจัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือการมองอนาคต กรณีศึกษาตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานีมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านกายภาพ อัตลักษณ์ จุดเด่นของพื้นที่ และข้อจำกัดเพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมของตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี 2) เพื่อนำเครื่องมือการมองอนาคต มาประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่บริบทเชิงพื้นที่ตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม การใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ ประกอบกับเครื่องมือการมองอนาคต และมีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 12 คน ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาร่วมกันของคณะผู้วิจัยร่วมกับตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ชุมชน : บ้านจั่ว ชุมชนแห่งการท่องเที่ยววิถีชุมชน สืบสานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พัฒนาการเกษตรอัจฉริยะ พร้อมรับเป็นชุมชนขยายอย่างมีคุณภาพ โดยมีรูปแบบกิจกรรมที่จะดำเนินการในพื้นที่ อนาคต 15 ปี ได้แก่ 1. การพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2. การสืบสานต่อยอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย-รามัญ 3. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากสินค้าชุมชน 4. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอัจฉริยะ และ 5. การเตรียมพร้อมรับชุมชนขยายที่มีคุณภาพ

คำสำคัญ : เครื่องมือการมองอนาคต, แผนพัฒนาเชิงพื้นที่, ตำบลบ้านจั่ว

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

* Corresponding author อีเมล: sirikhwan@vru.ac.th

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

³ งานวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

⁴ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Abstract

The objectives of this research are to explore spatial data, identity and limitations of Ban Ngiu Subdistrict, Sam Khok District, Pathum Thani Province and use them as information when planning its area, and to bring in foresight tools for helping the planning. The research was completed by Participatory Action Research (PAR), the Design Thinking method and other processes, for instance, SWOT analysis, scenario analysis, Group discussion, and In-depth Interviews.

The result of the research shows that the people of Ban Ngiu Subdistrict had created the vision of their community, which is to be a cultural tourist place that continues its authentic culture, opening for development to be a smart farming area and ready to be an extended community. They have the fifteen years plan to meet the vision. The plan contains five activities, which are (1) The development to uplift cultural tourism, (2) The conservation of Thai-Raman culture, (3) The development of the local economy, (4) The development of agricultural tourism, and (5) The preparation for the extended community.

Keywords: FORESIGHT TOOLS, Development Plan, Ban Ngiu Sub-district

บทนำ

ตำบลบ้านจั่ว เป็นชื่อตำบลหนึ่งในเขตพื้นที่อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เนื้อที่ประมาณ 3.39 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,118.75 ไร่ มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสมคร บ้านกลาง บ้านจั่ว บ้านสวนมะม่วงบน และบ้านสวนมะม่วงล่าง มีจำนวนประชากร 2,230 คน ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก มีคลองต่าง ๆ แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา แผ่ครอบคลุมพื้นที่ จึงทำให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ฝนตกตามฤดูกาลทำให้มีปริมาณน้ำฝนเพียงพอแก่การเกษตรกรรม ทั้งนี้ชาวชุมชนทำนาเป็นอาชีพหลักโดยการเช่าจากนายทุนเป็นส่วนมาก พึ่งพาการทำนาเป็นหลักในการหารายได้ในครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป พนักงานบริษัท และอื่นๆ (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจั่ว, 2562 :1-9)

แหล่งทางวัฒนธรรมที่สำคัญในชุมชนบ้านจั่ว ได้แก่ วัด ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความโดดเด่นด้วยสถาปัตยกรรมที่สื่อถึงวิถีชีวิตชุมชนมอญ มีจำนวน 5 วัด ได้แก่ (1) วัดสองพี่น้อง ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา สร้างขึ้นใหม่โดยชาวมอญที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในวิหารมีหลวงพ่อเพชร หลวงพ่อพลอย เป็นพระพุทธรูปศิลปะอู่ทอง ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของชาวชุมชน (2) วัดป่าจั่ว เป็นวัดที่กำหนดสร้างขึ้นโดยการร่วมวัดร้างสองวัดเข้าด้วยกันคือ วัดนางหยาด และวัดพญาเมือง ซึ่งได้สะท้อนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สมัยพระเจ้าตากสินมหาราชยกกองทัพเรือมาตีพม่าจนแตกพ่ายที่ค่ายโพธิ์สามต้นและเมื่อเสด็จกลับได้มาจอดพักไพร่พลที่บริเวณวัดนางหยาดและวัดพญาเมืองแล้วเสด็จไปตั้งมั่นที่ป้อมธนบุรี (3) วัดสวนมะม่วง เป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยชาวมอญจากหงสาวดี และเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศบริเวณนั้น มีสวนมะม่วงจำนวนมากตั้งแต่แรกสร้างวัด จึงมีชื่อเรียกดังกล่าว ปุชนิยสถานและปูชนียวัตถุที่สำคัญได้แก่ เจดีย์รามัญแบบเจดีย์เขตกอง หอไตรเรือนไทย และศาลาการเปรียญไม้ เป็นต้น (4) วัดอัมพาราม สร้างขึ้นในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 โดยชาวมอญที่มาช่วยรบในสมัยสงคราม 9 ท้าว มีอุโบสถเฉลิมพระเกียรติ เป็นรูปแบบทรงไทยจตุรมุข 2 ชั้น ภายในมีองค์พระพุทธรูปชินราชจำลองประดิษฐานอยู่ อีกทั้งมีปูชนียวัตถุอื่น ๆ อีกมากมายภายในบริเวณวัด และ (5) วัดไผ่ล้อม ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา สร้างในสมัยสุโขทัย อดีตบริเวณวัดเป็นแหล่งตุนกปากทางซึ่งได้รับการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า มีปูชนียวัตถุที่สำคัญได้แก่ หลวงพ่อโต ซึ่งประดิษฐานเป็นพระประธาน

อยู่ภายในอุโบสถ มีเจดีย์ศิลปะแบบจีน 5 องค์บริเวณอุโบสถ และปูชนียวัตถุที่สำคัญอื่น ๆ (ศิริขวัญ บุญธรรม และคณะ, 2564 : 2)

ทั้งนี้แหล่งวัฒนธรรมชุมชนมอญบ้านจั่ว เป็นแหล่งที่มีร่องรอยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจและสะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนได้อย่างโดดเด่น วัดซึ่งเป็นแหล่งที่มีปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่สำคัญ ๆ ที่ควรแก่การศึกษาเรียนรู้ และมีสถาปัตยกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาวัฒนธรรมชุมชนได้อย่างเป็นเอกลักษณ์ แต่ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักแก่บุคคลภายนอกที่ขอการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนมอญ ก็คือการแต่งกาย โดยเฉพาะการแต่งกายของสุภาพสตรีชาวมอญ ในปัจจุบันแม้ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ก็ยังคงมีลักษณะของการแต่งกายที่เป็นแบบดั้งเดิม ปรากฏให้เห็นอยู่บ้างตามแต่โอกาส ผ้าสไบ ถือว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของการแต่งกายของชาวมอญ ทั้งชายและหญิง มีลักษณะรูปแบบการใช้ที่แตกต่างกันออกไป เช่น แต่งกายด้วยใช้สไบไปทางด้านซ้ายในงานบุญ ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมการแต่งกายที่โดดเด่น ควรแก่การอนุรักษ์และสืบสานการเรียนรู้วิถีชุมชนมอญ (ศิริขวัญ บุญธรรม และคณะ, 2564 : 3)

ยุทธศาสตร์ชาติและแผนพัฒนาประเทศไทยสาขามีเป้าประสงค์สำคัญที่จะพัฒนาสังคมไทยประเทศไทยให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยจัดให้มีกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับภูมิภาค จังหวัดและท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ เพื่อทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลง คนไทยสังคมไทยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปัจจุบันการวางแผนและการพัฒนาเชิงพื้นที่ของประเทศไทย มุ่งเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาหรือการมีนวัตกรรมทางสังคมเกิดขึ้นทั้งในเขตเมืองและชุมชนท้องถิ่น โดยมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จที่สำคัญได้แก่ 1) การมีบุคลากรที่สามารถวางแผนและพัฒนานวัตกรรม (Policy Lab) ในทุกระดับ 2) การบูรณาการแผนและขับเคลื่อนการพัฒนาแบบเครือข่ายร่วมรังสรรค์และเสริมพลังกันระหว่างหน่วยงาน (Collaborative and Empowerment) ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง 3) การมีเวทีพื้นที่ จัดตั้งกลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนจากการขับเคลื่อนการวางแผนและพัฒนาเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ดำเนินงานโดยทำงานประสานสัมพันธ์กับจังหวัดและองค์กรปกครองท้องถิ่นมาโดยต่อเนื่อง ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติสู่การปฏิบัติในเชิงพื้นที่ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด จึงเห็นสมควรที่จะต้องจัดให้มีการเสริมสร้างสมรรถนะของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการวางแผนและขับเคลื่อนการพัฒนา และการจัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ขึ้นโดยผ่านกระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ร่วมกัน จึงได้กำหนดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพด้านการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชนขึ้น เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผลเชิงประจักษ์และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้จัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS) กรณีศึกษาตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินโครงการเสริมสร้างสมรรถนะภาคีเครือข่ายการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับตำบล ของชุมชนบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ปีงบประมาณ 2564 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยทำตามแผนนโยบายยุทธศาสตร์ชาติ และสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ในการพัฒนาและออกแบบกระบวนการจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อการพัฒนาประเทศรูปแบบใหม่ โดยใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) หรือเครื่องมืออื่นๆ เพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนา และออกแบบนโยบายที่ตอบสนอง ตรงกับความต้องการของประชาชน ได้อย่างแท้จริง และสามารถรองรับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

วิธีวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group interview) โดยการใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ประกอบกับเครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จำนวน 12 คน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ภาครัฐ เช่น ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในชุมชน จำนวน 2 คน 2) ภาคประชาชน แบ่งเป็น ตัวแทนชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ประชาชนชุมชน และประชาชนในทุก Generation จำนวน 8 คน และ 3) ภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน จำนวน 2 คน โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์สถานะแวดล้อม (SWOT Analysis) ของตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
2. ใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ในการวางแผนชุมชน
3. ใช้เครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS) ได้แก่ 1) การสร้างวิสัยทัศน์ (Visioning) 2) การสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future Scenario Building and Analysis) และ 3) การพยากรณ์ย้อนหลัง (Backcasting) ในการมองอนาคตและวางแผนชุมชนในระยะ 15 ปี

ผลการวิจัย

1. สถานะแวดล้อมตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ผู้วิจัยมีการวิเคราะห์สถานะแวดล้อม โดยเน้นรูปแบบการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งในการวิเคราะห์สถานะแวดล้อมของชุมชนได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) ประกอบด้วย การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของตำบลบ้านจั่ว สามารถแสดงได้ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของตำบลบ้านจั่ว

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
1. เป็นชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนได้ 2. มีพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเกษตรและการเพาะปลูก เนื่องจากมีพื้นที่ที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา และมีคลองไหลผ่านในหมู่บ้าน 3. มีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ 7 แห่ง 4. ลูกค้าประจำในชุมชน 5. มีผลิตภัณฑ์ชุมชน สไบมอญที่ได้รับมาตรฐาน มผช. และมีผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นที่รู้จักและยอมรับ ได้แก่ สไบมอญ หมวกครอบ น้ำพริกเผา พริกแกง 6. มีสหกรณ์ร้านค้าชุมชนในการจัดจำหน่ายสินค้าของชุมชน 7. มีกองทุนสวัสดิการชุมชนในการเป็นทุนของชุมชน 8. มีปราชญ์ชุมชนด้านสไบมอญ ด้านทางหงษ์ธงตะขาบ	1. รูปแบบสินค้าชุมชนมีแบบให้เลือกน้อย และยังไม่ได้รับรองมาตรฐานคุณภาพสินค้า เช่น อย. มผช. เป็นต้น 2. ประชาชนในชุมชนขาดความรู้ในด้านการตลาด 3. ขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน 4. ขาดการสืบทอดภูมิปัญญา 5. การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ส่วนมากจะเป็นแกนนำชุมชน และผู้สูงอายุ คนวัยหนุ่มสาวอยู่ในช่วงวัยทำงาน ส่วนมากมักไปทำงานนอกชุมชน มีส่วนร่วมกิจกรรมน้อย 6. ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่เป็นผู้สูงอายุ 7. ชุมชนมีประชากรแฝงจำนวนมากขึ้นส่งผลให้ค่านิยมบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป 8. ประชาชนขาดความรู้ในด้านการต่อยอดผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้ได้รับมาตรฐานที่ทางหน่วยงานภาครัฐกำหนด

และด้านภาษามอญ	
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
1. มีหน่วยงานภาครัฐ ภาคการศึกษาเข้ามาส่งเสริมความรู้และพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง (เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสามโคก, สำนักงานเกษตรอำเภอสามโคก, สำนักงานจังหวัดปทุมธานี, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี, แรงงานจังหวัดปทุมธานี, มรภ.วไลยอลงกรณ์ฯ) 2. นโยบายของจังหวัดปทุมธานี องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ทางด้านการท่องเที่ยวชุมชน 3. กองทุนพัฒนาไฟฟ้าจังหวัดปทุมธานี 1 มีการสนับสนุนงบประมาณจำนวน 150,000 บาท ในการจัดงานสืบสานประเพณีสงกรานต์ไทย-รามัญ ณ วัดป่าจิวต่อเนื่องในทุกๆปี 4. ความนิยมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนจากนักท่องเที่ยวภายนอก 5. การใช้เทคโนโลยีเข้ามาส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การใช้ QR Code ในการอธิบายแหล่งท่องเที่ยวชุมชน หรือการเผยแพร่วิถีชุมชนให้ภายนอกรู้จัก	1. ขาดการพิจารณา ทำแผนของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ 2. มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีผลต่อการการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง 3. การสนับสนุนงบประมาณจากภาคเอกชนยังมีน้อยในชุมชน 4. ขาดแรงงานในชุมชนเนื่องจากย้ายไปทำงานในอุตสาหกรรมนอกพื้นที่ 5. สถานการณ์โควิด ส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มได้รับผลกระทบด้านรายได้ 6. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางอย่างทำให้วัฒนธรรมบางอย่างหายไป 7. ผักตบชวา กีดขวางทางน้ำ และทำให้น้ำเน่าเสีย 8. หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนยังขาดการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นช่องทางการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ชุมชนให้เป็นที่รู้จัก

2. การวางแผนพัฒนาพื้นที่บริบทเชิงพื้นที่ตำบลบ้านจิว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

กระบวนการของการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) (Plattner, 2009)

1. Empathize – เข้าใจปัญหา

เตรียมความพร้อมและการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน ศึกษาปัญหาของพื้นที่ ลงสำรวจข้อมูลชุมชน จัดกระบวนการกลุ่ม (Focus Group) แบบมีส่วนร่วมให้เสนอทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน ในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนปัจจุบัน และแนวโน้มการคาดการณ์ในอนาคต หลังจากผ่านเรียนรู้และทำความเข้าใจในกลุ่มเป้าหมายแล้ว จึงนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์และระบุถึงประเด็นปัญหาที่แท้จริง

2. Define – กำหนดปัญหาให้ชัดเจน

เมื่อได้ปัญหา สัมภาษณ์เชิงลึก ครอบคลุมในประเด็น 5 ด้านในการพัฒนาพื้นที่ ตามกรอบการพัฒนาพื้นที่ของโครงการเสริมสร้างสมรรถนะภาคีเครือข่ายการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับตำบล ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านจิตใจ

3. Ideate – ระดมความคิด

การระดมสมอง (Brainstorm) เพื่อหาความคิดใหม่ๆ ให้ได้มากและหลากหลายที่สุด โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์และการคิดนอกกรอบ ซึ่งคณะทำงานได้ใช้วิธีระดมสมองค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชนบ้านจิวร่วมกับภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน จากนั้นจึงสังเคราะห์และจัดหมวดหมู่โดยใช้กระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาชุมชนบ้านจิว ในรูปแบบต่างๆ ในอนาคต 15 ปี และเหลือเพียงแนวคิดที่มีความเป็นไปได้ภายใต้ทรัพยากรและงบประมาณ ในประเด็น

“ชุมชนแห่งการท่องเที่ยววิถีชุมชน สืบสานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พัฒนาการเกษตรอัจฉริยะ พร้อมรับเป็นชุมชนขยายอย่างมีคุณภาพ”

4. Prototype – สร้างต้นแบบที่เลือก

การสร้างแบบจำลองหรือชิ้นงานต้นแบบ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถทดสอบและตั้งคำถามโดยกระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อหาข้อผิดพลาดและเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับปรุงแนวคิดให้ดียิ่งขึ้น จากนั้นจึงนำแบบจำลองที่สร้างขึ้นมาทดสอบกับผู้ใช้กลุ่มเป้าหมาย คณะทำงาน จึงเลือกใช้การนำเสนอภาพอนาคตของชุมชนบ้านจั่วด้วยภาพและ infographics เพื่อให้สามารถสื่อสารแนวคิดต้นแบบให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ง่ายและมีประสิทธิภาพ

5. Test – ทดสอบ

เป็นการทดสอบต้นแบบเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเก็บข้อมูลที่ได้มา ถอดบทเรียน และกลับไปค้นหาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและพัฒนา ปรับปรุง จนกว่าจะได้นวัตกรรมที่สามารถตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายได้ตรงจุดที่สุด คณะทำงาน จะมีการดำเนินกิจกรรมนี้ในขั้นตอนต่อไป ในอนาคตให้สอดคล้องกับแนวความคิดของประชาชนมากที่สุด

Design Thinking Canvas		
Project :	By :	Date :
Version :		
ค้นหาทุน/ศักยภาพชุมชน - ทุนทรัพยากรธรรมชาติ - ทุนทรัพยากรมนุษย์ - ทุนทางสังคม	Ideate : - กำหนดรูปแบบบริหารจัดการในชุมชน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน - กำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยวิถีชุมชน ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและมรดกวัฒนธรรมของชุมชน - ยกระดับการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน	
Define : - มีวัฒนธรรมมอญแต่กำลังจะเลือนหายไป ไม่มีผู้สืบทอด - ชุมชนขยาย - ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น	Prototype : - การขับเคลื่อนการท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชน - การสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม - พัฒนาอาชีพเสริมจากภูมิปัญญา - การเตรียมพร้อมรับชุมชนขยายที่มีคุณภาพ	Test : - การพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรม - การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร - Application ภาษาอังกฤษ - จัดทำเว็บไซต์ /แอป สำหรับเผยแพร่วัฒนธรรม - พัฒนาอาชีพเสริมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ อาหารมอญ/ส้มอ้อย/องุ่นตากแห้ง ของที่ระลึก และพัฒนาการตลาดออนไลน์

ภาพที่ 1 กระบวนการของการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) ตำบลบ้านจั่ว

ที่มา : ผู้วิจัย, 2564

ข้อค้นพบ

วิสัยทัศน์ชุมชน : บ้านจั่ว ชุมชนแห่งการท่องเที่ยววิถีชุมชน สืบสานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พัฒนาการเกษตรอัจฉริยะ พร้อมรับเป็นชุมชนขยายอย่างมีคุณภาพ

รูปแบบกิจกรรมที่จะดำเนินการในพื้นที่ อนาคต 15 ปี

1. การพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
2. การสืบสานต่อยอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย-รามัญ
3. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากสินค้าชุมชน
4. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอัจฉริยะ
5. การเตรียมพร้อมรับชุมชนขยายที่มีคุณภาพ

3. เครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS) (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2562: 52-143)

ประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่บริบทเชิงพื้นที่ตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

3.1 การสร้างวิสัยทัศน์ (Visioning)

กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบ้านจั่วทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ภาครัฐ เช่น ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในชุมชน จำนวน 2 คน 2) ภาคประชาชน แบ่งเป็น ตัวแทนชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในทุก Generation จำนวน 8 คน และ 3) ภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน จำนวน 2 คน ดังนี้

- 3.1.1 กำหนดกรอบระยะเวลาการสร้างวิสัยทัศน์ในระยะ 15 ปี และครอบคลุมบริบทของพื้นที่ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม กฎหมาย ยุทธศาสตร์ชาติ นโยบายรัฐบาล เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ นโยบายภาคเอกชน
- 3.1.2 เปิดการแสดงความคิดเห็นจากประชาคมหรือประชุมระดมความคิดเห็น
- 3.1.3 นำเสนอผลวิสัยทัศน์ต่อที่ประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 3.1.4 สรุปประเด็นวิสัยทัศน์ให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับทราบ
- 3.1.5 แจ้งวิสัยทัศน์ไปยังหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจั่ว ผู้นำชุมชน และประชาชนตำบลบ้านจั่ว

ผลที่ได้ วิสัยทัศน์ชุมชน : บ้านจั่ว ชุมชนแห่งการท่องเที่ยววิถีชุมชน สืบสานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พัฒนาการเกษตรอัจฉริยะ พร้อมรับเป็นชุมชนขยายอย่างมีคุณภาพ

3.2 การสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future Scenario Building and Analysis)

กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบ้านจั่วทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ภาครัฐ เช่น ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในชุมชน จำนวน 2 คน 2) ภาคประชาชน แบ่งเป็น ตัวแทนชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในทุก Generation จำนวน 8 คน และ 3) ภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน จำนวน 2 คน ดังนี้

- 3.2.1 ระดมสมองเพื่อกำหนดขอบเขตหัวข้อหรือประเด็นการสร้างฉากทัศน์ให้มีความชัดเจน
- 3.2.2 ขอบเขตการสร้างฉากทัศน์ในอีกกี่ปีข้างหน้า เช่น 15 ปี ต่อจากนี้ฉากทัศน์ของ ตำบลบ้านจั่วจะมีหน้าตาอย่างไร
- 3.2.3 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพล/ดูปัจจัยการขับเคลื่อน/ภาพรวมที่มีอิทธิพลต่อชุมชน เช่น นโยบาย การเมืองระหว่างประเทศ
- 3.2.4 วิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อน คือวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นแน่นอนกับสิ่งที่ไม่เกิดขึ้น และจะส่งผลกระทบต่อความเป็นไปได้ของการสร้างฉากทัศน์
- 3.2.5 วิพากษ์ผลลัพธ์ ที่จะเกิดในแต่ละฉากทัศน์
- 3.2.6 ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละฉากทัศน์ หรือความเป็นไปได้ เหตุผล

3.3 การพยากรณ์ย้อนหลัง (Backcasting)

กำหนดผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินโครงการการมองอนาคตตำบลบ้านจั่ว จำนวน 12 คน ดังนี้

- 3.3.1 นำวิสัยทัศน์และฉากทัศน์มาระดมสมองเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สรุปประเด็น ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านสิ่งแวดล้อม และระบบกลไกการปฏิบัติงาน วัฒนธรรมองค์กร
- 3.3.2 วิเคราะห์และกำหนดเวลาที่จะเกิดจากการสร้างฉากทัศน์และพยากรณ์ย้อนหลัง
- 3.3.3 พิจารณาแนวทางการเตรียมความพร้อมรองรับเหตุการณ์สำคัญแบ่งกลุ่มวิเคราะห์

3.3.4 พิจารณาแนวทางการเตรียมความพร้อมรองรับเหตุการณ์สำคัญ (Critical Event) ที่อยู่นอกเหนือการควบคุม

3.3.5 สรุปผลจากกระบวนการพยากรณ์ย้อนหลังดำเนินงาน

3.3.6 แปลงเส้นทางเวลาจากการพยากรณ์ย้อนหลังเป็นแผนดำเนินงาน

ผลการวิเคราะห์พื้นที่

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบยั่งยืน

1. การพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
2. การสืบสานต่อยอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย-มอญ
3. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากสินค้าชุมชน
4. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอัจฉริยะ
5. การเตรียมพร้อมรับชุมชนขยายที่มีคุณภาพ

ตารางที่ 2 แบบจำลองการพัฒนาพื้นที่ตำบลบ้านจั่ว 15 ปี

ประเด็นการพัฒนา	พ.ศ.2565-2567	พ.ศ.2568-2570	พ.ศ.2571-2573	พ.ศ.2574-2576	พ.ศ.2567-2579
ด้านเศรษฐกิจ การสร้างรายได้ จากผลิตภัณฑ์ ชุมชนและการ ท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมใน รูปแบบดิจิทัล	- ศูนย์การเรียนรู้ พัฒนาผลิตภัณฑ์ ของชุมชนบ้านจั่ว เพื่อการยกระดับ มาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ชุมชน - ส่งเสริม การตลาดออนไลน์	- ส่งเสริมการ การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมใน รูปแบบดิจิทัล - ส่งเสริม การตลาด ออนไลน์	- การท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมใน รูปแบบดิจิทัล - ส่งเสริม การตลาด ออนไลน์	- การท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมใน รูปแบบดิจิทัล - ส่งเสริม การตลาด ออนไลน์	- การท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมใน รูปแบบดิจิทัล - ส่งเสริม การตลาด ออนไลน์
ด้านสิ่งแวดล้อม ศูนย์เรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรปลอดภัย พัฒนาระบบ เกษตรอัจฉริยะใน ชุมชน	- เกษตรปลอดภัย - การท่องเที่ยวเชิง เกษตร - โคกหนองนา โมเดล	- เกษตรอัจฉริยะ --การท่องเที่ยว เชิงเกษตร	- เกษตรอัจฉริยะ	- เกษตร อัจฉริยะ	- เกษตร อัจฉริยะ

ประเด็นการ พัฒนา	พ.ศ.2565-2567	พ.ศ.2568-2570	พ.ศ.2571-2573	พ.ศ.2574-2576	พ.ศ.2567-2579
ด้านการศึกษา	- อาชีพเสริมจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหารมอญ/สไบ มอญ/ธงตะขาบ	- หลักสูตรครู สอนภาษามอญ - หลักสูตรปัก สไบมอญและทำ หางหงษ์ธง ตะขาบ	- หลักสูตรครูสอน ภาษามอญ - หลักสูตรปักสไบ มอญและทำหาง หงษ์ธงตะขาบ - พัฒนา App ภาษามอญ	- หลักสูตรครู สอนภาษามอญ - หลักสูตรปัก สไบมอญและทำ หางหงษ์ธง ตะขาบ - พัฒนา App ภาษามอญ	- หลักสูตรครู สอนภาษามอญ - หลักสูตรปัก สไบมอญและทำ หางหงษ์ธง ตะขาบ - App ภาษา มอญ
ด้านสังคม	- ส่งเสริมการ ถ่ายทอดเชิง วัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาที่มี ศักยภาพ แบบมี ส่วนร่วม - ธรรมนูญชุมชน	- ส่งเสริมและ พัฒนาคนในการ ใช้เทคโนโลยีเพื่อ พัฒนาคุณภาพ ชีวิตในทุกช่วงวัย - สภาเยาวชน	- สร้างภาคี เครือข่ายใน ประเทศในการ ส่งเสริมอัตลักษณ์ ของชุมชน - ชมรมอาสา ชุมชน	- สร้างภาคี เครือข่าย ต่างประเทศใน การส่งเสริมอัต ลักษณ์ของ ชุมชน - สร้างภาคีด้าน ความมั่นคงใน ชุมชน	- ศูนย์เรียนรู้ วัฒนธรรมและ เทคโนโลยีเชิง สร้างสรรค์ - สร้างภาคีด้าน ความมั่นคงใน ชุมชน
ด้านจิตใจ	ศูนย์เรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชน	ศูนย์เรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชน	ศูนย์เรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชน	ศูนย์เรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชน	ศูนย์เรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชน

สรุปผล

การจัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS) กรณีศึกษาตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี สรุปผลดังนี้

1) การสำรวจข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านกายภาพ อัตลักษณ์ จุดเด่นของพื้นที่ และข้อจำกัดเพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมของตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม ได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) ประกอบด้วย การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats)

2) การนำเครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS) มาประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ที่บริบทเชิงพื้นที่ตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ประกอบไปด้วย

2.1 การสร้างวิสัยทัศน์ (Visioning)

มีการกำหนด วิสัยทัศน์ชุมชน : บ้านจั่ว ชุมชนแห่งการท่องเที่ยววิถีชุมชน สืบสานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พัฒนาการเกษตรอัจฉริยะ พร้อมรับเป็นชุมชนขยายอย่างมีคุณภาพ

2.2 การสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future Scenario Building and Analysis)

โดยมีรูปแบบกิจกรรมที่จะดำเนินการในพื้นที่ อนาคต 15 ปี ได้แก่ 1. การพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2. การสืบสานต่อยอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย-รามัญ 3. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากสินค้าชุมชน 4. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอัจฉริยะ และ 5. การเตรียมพร้อมรับชุมชนขยายที่มีคุณภาพ

2.3 การพยากรณ์ย้อนหลัง (Backcasting)

โดยนำวิสัยทัศน์และฉากทัศน์มาระดมสมองเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สรุปประเด็น ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านสิ่งแวดล้อม และระบบกลไกการปฏิบัติงาน วัฒนธรรมองค์กร การวิเคราะห์และกำหนดเวลาที่จะเกิดจากการสร้างฉากทัศน์และพยากรณ์ย้อนหลัง การพิจารณาแนวทางการเตรียมความพร้อมรองรับเหตุการณ์สำคัญแบ่งกลุ่มวิเคราะห์ การพิจารณาแนวทางการเตรียมความพร้อมรองรับเหตุการณ์สำคัญ (Critical Event) ที่อยู่นอกเหนือการควบคุม จากนั้นสรุปผลจากกระบวนการพยากรณ์ย้อนหลังดำเนินงาน และแปลงเส้นทางเวลาจากการพยากรณ์ย้อนหลังเป็นแผนดำเนินงาน โดยมีประเด็นในการพัฒนาได้แก่

1. **ด้านเศรษฐกิจ** การสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบดิจิทัล

2. **ด้านสิ่งแวดล้อม** ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรปลอดภัย พัฒนาระบบเกษตรอัจฉริยะในชุมชน

3. **ด้านการศึกษา** เกิดหลักสูตรวัฒนธรรมท้องถิ่น / การเรียนภาษาหมอญ ในโรงเรียน เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้วัฒนธรรม ภาษาหมอญสมาชิกในชุมชนได้รับการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านจั่ว เกิดศูนย์การเรียนรู้พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านจั่ว เพื่อการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

4. **ด้านสังคม** ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและการกำหนดอนาคตร่วมกันเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์รักษาภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อมและมีวิถีชีวิตพอเพียงมั่นคงยั่งยืน กิจกรรมประชาพิจารณ์: ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตและวางแผนชุมชนรวมทั้งการออกกฎกติกาของชุมชนร่วมกัน

5. **ด้านจิตใจ** มีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย-รามัญให้คงอยู่ต่อไปในชุมชน การรวมกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ชุมชนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม และต่อยอดให้เกิดรายได้ในชุมชน

แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

ตำบลบ้านจี้มีวัดจำนวน 5 แห่ง ซึ่งเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรม และส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีสถานปฏิบัติธรรมวัดสวนมะม่วงทุกศักราห์ เสาร์ อาทิตย์ สามารถใช้วัด บ้าน โรงเรียน เป็นแนวทางในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นได้

ภาพที่ 2 ภาพจำลองอนาคต 15 ปี ของตำบลบ้านจี้อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ที่มา : โครงการเสริมสร้างสมรรถนะภาคีเครือข่ายการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับตำบล, 2564

อภิปรายผล

การจัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS) กรณีศึกษาตำบลบ้านจี้ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานีมีการสำรวจข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านกายภาพ อัตลักษณ์ จุดเด่นของพื้นที่ และข้อจำกัดเพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมของตำบลบ้านจี้ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยการวิเคราะห์สถานะแวดล้อม โดยใช้ SWOT Analysis มีการกำหนด วิสัยทัศน์ชุมชน : บ้านจี้ ชุมชนแห่งการท่องเที่ยววิถีชุมชน สืบสานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พัฒนาการเกษตรอัจฉริยะ พร้อมรับเป็นชุมชนขยายอย่างมีคุณภาพ โดยมีรูปแบบกิจกรรมที่จะดำเนินการในพื้นที่ อนาคต 15 ปี ได้แก่ 1. การพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2. การสืบสานต่อยอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย-รามัญ 3. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากสินค้าชุมชน 4. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอัจฉริยะ และ 5. การเตรียมพร้อมรับชุมชนขยายที่มีคุณภาพ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับ สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2562: 9) ที่ว่า เครื่องมือการมองอนาคตในปัจจุบันเป็น "กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน (Participatory Deliberative Process)" ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกองค์กร รวมถึงเครื่องมือที่เป็นการวิจัยเอกสาร (Document Research) ซึ่งในเครื่องมือนี้เสนอแนะให้นำผลการวิจัยไปผ่านกระบวนการประชาคมเพื่อระดมความคิดเห็นในเชิงลึกมากขึ้น

การนำเครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS) มาประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่บริบทเชิงพื้นที่ที่ตำบลบ้านจี้ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ประกอบกับเครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS) มาประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่บริบทเชิงพื้นที่ที่ตำบลบ้านจี้ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ซึ่งประกอบไปด้วย การสร้างวิสัยทัศน์ (Visioning) การสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future Scenario Building and Analysis) โดยมีรูปแบบกิจกรรมที่จะดำเนินการในพื้นที่ อนาคต 15 ปี การพยากรณ์ย้อนหลัง (Backcasting) โดยนำวิสัยทัศน์และฉากทัศน์มาระดมสมองเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สรุปประเด็น ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านสิ่งแวดล้อม และระบบกลไกการปฏิบัติงาน วัฒนธรรมองค์กร การวิเคราะห์และกำหนดเวลาที่จะเกิดจากการสร้างฉากทัศน์และพยากรณ์ย้อนหลัง การพิจารณาแนวทางการเตรียมความพร้อมรองรับเหตุการณ์สำคัญ

แบ่งกลุ่มวิเคราะห์ การพิจารณาแนวทางการเตรียมความพร้อมรองรับเหตุการณ์สำคัญ (Critical Event) ที่อยู่นอกเหนือการควบคุม จากนั้นสรุปผลจากกระบวนการพยากรณ์ย้อนหลังดำเนินงาน และแปลงเส้นทางเวลาจากการพยากรณ์ย้อนหลังเป็นแผนดำเนินงาน สอดคล้องกับ สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2562: 10) อธิบายว่าเครื่องมือการมองอนาคตมุ่งเน้น "การเปลี่ยนแปลงที่จริงจังและมีความยั่งยืน (Transformation)" ทั้งในประเด็นทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม รวมทั้งประเด็นทางด้านสังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา และนโยบายสาธารณะ การมองอนาคตจึงมีความเป็นพหุวิทยาการ (Multidisciplinary Approach) มากกว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์โดยเฉพาะ และสอดคล้องกับ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2562) ได้ดำเนินการศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาเมืองในพื้นที่ อำเภอมือง จังหวัดระนอง เดือน ธันวาคม 2561 - สิงหาคม 2562 โดยใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ประกอบกับเครื่องมืออื่นๆ ได้แก่ การวิเคราะห์ภาพอนาคต (scenario analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 54 คน และการทำแบบสอบถามจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 95 คน และการวิเคราะห์สถิติทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ ในการดำเนินโครงการคณะผู้ดำเนินโครงการพบว่าพื้นที่ดังกล่าว มีความท้าทายในการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้แก่ (1) ด้านเศรษฐกิจ (2) ด้านสังคม (3) ด้านสิ่งแวดล้อม และ (4) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน จากความท้าทายดังกล่าว ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องการพัฒนาพื้นที่โดยใช้ประโยชน์จากจุดเด่นด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ยังสมบูรณ์เพื่อพัฒนาและเพิ่มมูลค่าให้แก่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และคณะผู้ดำเนินโครงการฯ ได้จัดทำแนวทางการดำเนินงานขั้นต่อไป เพื่อส่งต่อการปฏิบัติให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1. การสร้างโอกาสในการพัฒนาเมืองระนอง จากข้อจำกัดของสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ 2. การสร้างพันธมิตรในการบริหารจัดการเมืองระนองระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และประชาชน 3. การส่งเสริมสถาบันการศึกษาในระนองและพื้นที่ใกล้เคียงในการศึกษาวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและสมุนไพร เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ ที่ใช้วัตถุดิบและภูมิปัญญาของท้องถิ่น นอกจากนี้สถาบันการศึกษาเหล่านี้ต้องผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของภาคธุรกิจในระนองได้อย่างเพียงพอ และ 4. การส่งเสริมการพัฒนาคลัสเตอร์ของการท่องเที่ยวในระนอง เพื่อให้ธุรกิจต่างๆ มีความร่วมมือ เกื้อหนุน เชื่อมโยงและเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร (Commonality and Complementary) และพัฒนาเครือข่ายธุรกิจท่องเที่ยวในระนองที่มีความหลากหลายและเข้มแข็ง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ การศึกษาของ นิติบดี สุขเจริญ (2562) อธิบายว่าการหาคำตอบเพื่อคาดการณ์เหตุการณ์ในอนาคต ไม่มีรูปแบบของขั้นตอนที่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับบริบทของการประเมินการใช้วิธีการให้เหมาะสมกับการได้มาซึ่งข้อมูลนั้นๆ โดยวิธีการที่ใช้นั้นควรประกอบด้วยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สำหรับการนำข้อมูลอธิบายภาพที่น่าจะเป็นได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง หรือภาพที่คาดการณ์น่าจะเป็นไปได้ โดยผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้โดยเสนอรูปแบบการมองอนาคตด้วยการใช้โมเดลเพอร์ ที่วางกรอบไว้ 4องค์ประกอบ คือ การสร้างสรรค์ ความเชี่ยวชาญ การมีส่วนร่วม และเหตุการณ์ประกอบ ภายในโมเดลบรรจุเทคนิควิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพวางในตำแหน่งที่สอดคล้องกับแต่ละองค์ประกอบข้างต้น เมื่อต้องการมองอนาคตเรื่องใด สามารถเลือกชนิดของวิธีการวิจัย การจัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือการมองอนาคต ตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นการประยุกต์ใช้เครื่องมือการมองอนาคต และเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีประเด็นการพัฒนา 3 ESM (Economic ด้านเศรษฐกิจ Environment ด้านสิ่งแวดล้อม Education ด้านการศึกษา Social ด้านสังคม และ Mind ด้านจิตใจ) แต่ทั้งนี้การดำเนินงานจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับการนำแผนของชุมชนไปใช้อย่างต่อเนื่องของหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยความร่วมมืออย่างเป็นเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และเอกชนในพื้นที่ และควรขยายผลไปยังระดับจังหวัดปทุมธานี เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

- 1) การนำเครื่องมือการมองอนาคตไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ ควรขยายผลในระดับจังหวัดปทุมธานีเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และให้สอดคล้องกัน
- 2) ควรติดตามผลการนำแผนไปใช้ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 3) ควรประเมินโครงการต้นแบบที่เลือก (Prototype) เพื่อถอดบทเรียน นวัตกรรม ในขั้นตอน ทดสอบ (Test) ในกระบวนการ Design Thinking เพื่อเก็บข้อมูลที่ได้มา ถอดบทเรียน และกลับไปค้นหาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและพัฒนา ปรับปรุง นวัตกรรมที่สามารถตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายได้ตรงจุดตามที่ชุมชนต้องการ

เอกสารอ้างอิง

- กองนโยบายและแผนมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2564). *โครงการเสริมสร้างสมรรถนะภาคีเครือข่ายการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับตำบล*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- นิติบดี ศุขเจริญ. (2562). การมองอนาคต. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. 13(3). 33-42.
- ศิริขวัญ บุญธรรม และคณะ. (2564). รายงานโครงการยกระดับพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับรายได้ให้กับชุมชนฐานราก ตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาเมืองในพื้นที่ อำเภอมือง จังหวัดระนอง*. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปีพ.ศ. 2561 - 2580*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2562). *เครื่องมือการมองอนาคต (FORESIGHT TOOLS)*. กรุงเทพฯ : สถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. 2562. *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ 2561-2565)*. ปทุมธานี: องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจั่ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี.
- Plattner, H., Meinel, C., & Weinberg, U. (2009). *Design thinking: Making design thinking foundational*. Springer Cham: Switzerland.